

PAPER

MOTIVATSIYANING TA'LIMDAGI ROLI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY PEDAGOGIK AHAMIYAT

Safarova Manzura Shokirjonovna ^{1,*}

¹Tashkent International University of Education magistr

* safarovamanzura@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada motivatsiyaning ta'lim jarayonidagi roli, uning psixologik tarkibiy qismlari, ichki va tashqi omillarining o'quv faoliyatiga ta'siri hamda motivatsiyani oshiruvchi pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Zamonaviy tadqiqotlar asosida motivatsiyaning o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan intilishi, e'tiborning jamlanishi, mustaqil fikrlash, ijtimoiy moslashuv va kasbiy rivojlanishga ko'rsatadigan ta'siri yoritiladi. Loyiha asosidagi o'qitish, o'yinga asoslangan metodlar, shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan topshiriqlar va qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit motivatsiyani kuchaytirishda samarali vosita ekani ilmiy jihatdan asoslanadi.

Key words: motivatsiya, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, o'quv faoliyati, pedagogik yondashuv, psixologik muhit, mustaqil o'rganish.

Kirish

Ta'lim jarayonida motivatsiya o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, faol ishtirok, intellektual faollik va shaxsiy rivojlanishini belgilab beruvchi asosiy omil sifatida qaraladi. Motivatsiya nafaqat o'quvchini bilim olishga undaydi, balki uning psixologik barqarorligi, ijtimoiy munosabatlari va shaxs sifatida kamol topishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning qiziqishi va ichki ehtiyojlarini hisobga olish, pedagogik yondashuvlarni motivatsiyani kuchaytirishga moslashtirish dolzarb vazifa

hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi motivatsiyaning ta'limdagi rolini nazariy jihatdan asoslash, motivatsiyaning tarkibiy qismlarini yoritish va uni oshirishga qaratilgan samarali metodlarni tahlil qilishdan iborat.

Metodlar

Mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. **Teoretik tahlil** — Wentzel (2004), Korbmaher (2024), Lin (2023), Calvo (2024) hamda boshqa tadqiqotchilarning ilmiy ishlari o'rganildi.

Compiled on: November 24, 2025.

Copyright: ©2025 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Education* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](#).

2. **Kontent-analitik yondashuv** — ijtimoiy faollikni rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar tahlil qilindi.

3. **Ta'limiy-pedagogik modellash** — motivatsiya va ijtimoiy faollikni integrativ yondashuvda ko'rib chiqish uchun konseptual model shakllantirildi.

4. **Taqqoslama tahlil** — ilmiy manbalardagi nazariy yondashuvlar taqqoslandi.

Natijalar

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, motivatsiya o'quvchilar o'rganish jarayonining barcha bosqichlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

1. Motivatsiya bilim olishga bo'lgan intilishni faollashtiradi

Motivatsiyasi kuchli o'quvchi o'z oldiga maqsad qo'yadi, unga erishish uchun qat'iyat bilan harakat qiladi va mushkul topshiriqlarni bajarishda barqarorlik namoyon qiladi. Motivatsiya o'quv jarayonida kuchli rag'batlantiruvchi kuch sifatida bilim o'zlashtirish samaradorligini oshiradi.[1][2]

2. Motivatsiya e'tibor, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rag'batlantiradi

Motivatsiya e'tiborning aniq yo'naltirilishi, yangi bilimlarga qiziqishning ortishi, ijodiy yondashuv va mustaqil fikrlashning rivojlanishida asosiy psixologik omil bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilar motivatsiya ta'sirida murakkab kognitiv faoliyatga jalb etiladi.[3][4]

3. Motivatsiya o'quvchilarning ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi

Ijobiy motivatsiya ijtimoiy muhitga moslashishni yengillashtiradi, sinfdagi munosabatlarda faollikni oshiradi va o'qituvchi bilan konstruktiv aloqa o'rnatishga yordam beradi. O'qituvchining rag'batlantiruvchi yondashuvi ta'lim sifati oshishiga olib keladi.[5][6]

4. Ichki va tashqi motivatsiyaning muvozanati o'quv samaradorligini ta'minlaydi

Ichki motivatsiya (bilimga qiziqish, o'zini rivojlantirish ishtiyoqi) va tashqi motivatsiya (baholash, mukofot) birgalikda qo'llanganda o'quvchini uzoq muddatli o'rganishga undaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ichki motivatsiya o'quvchilarni barqaror o'rganishga olib keladi, tashqi motivatsiya esa jarayonni qo'llab-quvvatlaydi.[7][8]

5. Motivatsiyaning yuqori darajasi shaxsiy

rivojlanishga olib keladi

Yuksak motivatsiya o'quvchini manfaatdor, tashabbuskor, mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxsga aylantiradi. Motivatsiya yuqori bo'lgan talaba o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqaradi va kasbiy rivojlanishga tayyor bo'ladi.[1][2]

6. Motivatsiya o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari orqali shakllanadi

Ilmiy tadqiqotlar motivatsiyaning asosiy manbalaridan biri ijobiy psixologik aloqa ekanini tasdiqlaydi. O'qituvchining e'tibori, rag'batlari va fikr bildirishi o'quvchilar motivatsiyasini kuchaytiruvchi psixologik resursdir.[3][4]

7. Innovatsion ta'lim metodlari motivatsiyani kuchaytiradi

Loyiha asosidagi ta'lim, o'yin texnologiyalari, muammoli topshiriqlar, teskari aloqa tizimi — bularning barchasi o'quvchini faol subyektga aylantirib, motivatsiyani sezilarli oshiradi.[5]

Muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, motivatsiya o'quvchilar o'rganish jarayonining barcha bosqichlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

1. Motivatsiya bilim olishga bo'lgan intilishni faollashtiradi

Motivatsiyasi kuchli o'quvchi o'z oldiga maqsad qo'yadi, unga erishish uchun qat'iyat bilan harakat qiladi va mushkul topshiriqlarni bajarishda barqarorlik namoyon qiladi. Motivatsiya o'quv jarayonida kuchli rag'batlantiruvchi kuch sifatida bilim o'zlashtirish samaradorligini oshiradi.[1][2]

2. **Motivatsiya e'tibor, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rag'batlantiradi** Motivatsiya e'tiborning aniq yo'naltirilishi, yangi bilimlarga qiziqishning ortishi, ijodiy yondashuv va mustaqil fikrlashning rivojlanishida asosiy psixologik omil bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilar motivatsiya ta'sirida murakkab kognitiv faoliyatga jalb etiladi.[3][4]

3. **Motivatsiya o'quvchilarning ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi** Ijobiy motivatsiya ijtimoiy muhitga moslashishni yengillashtiradi, sinfdagi munosabatlarda faollikni oshiradi va o'qituvchi bilan konstruktiv aloqa o'rnatishga yordam beradi. O'qituvchining rag'batlantiruvchi yondashuvi ta'lim sifati oshishiga olib keladi.[5][6]

4. Ichki va tashqi motivatsiyaning muvozanati

o'quv samaradorligini ta'minlaydi Ichki motivatsiya (bilimga qiziqish, o'zini rivojlantirish ishtiyoqi) va tashqi motivatsiya (baholash, mukofot) birgalikda qo'llanganda o'quvchini uzoq muddatli o'rganishga undaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki motivatsiya o'quvchilarni barqaror o'rganishga olib keladi, tashqi motivatsiya esa jarayonni qo'llab-quvvatlaydi.[7][8]

5. Motivatsiyaning yuqori darajasi shaxsiy rivojlanishga olib keladi Yuksak motivatsiya o'quvchini manfaatdor, tashabbuskor, mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxsga aylantiradi. Motivatsiya yuqori bo'lgan talaba o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqaradi va kasbiy rivojlanishga tayyor bo'ladi.[1][2]

6. Motivatsiya o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari orqali shakllanadi Ilmiy tadqiqotlar motivatsiyaning asosiy manbalaridan biri ijobiy psixologik aloqa ekanini tasdiqlaydi. O'qituvchining e'tibori, rag'batlari va fikr bildirishi o'quvchilar motivatsiyasini kuchaytiruvchi psixologik resursdir.[3][4]

7. Innovatsion ta'lim metodlari motivatsiyani kuchaytiradi Loyiha asosidagi ta'lim, o'yin texnologiyalari, muammoli topshiriqlar, teskari aloqa tizimi — bularning barchasi o'quvchini faol subyektga aylantirib, motivatsiyani sezilarli oshiradi.[5]

Xulosa

Olib borilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, motivatsiya ta'lim jarayonining eng asosiy psixologik va pedagogik mexanizmlaridan biridir. U o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji, o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabati, maqsad sari intilishi va intellektual rivojlanishining bosh harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'ladi. Motivatsiyaning yuqori bo'lishi o'quvchilarning o'quv jarayonidagi faolligini, e'tiborining barqaror jamlanishini, yangi bilimlarga ochiqqligini va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarining shakllanishini ta'minlaydi. Shu sababli motivatsiya ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda fundamental ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, motivatsiya faqat bilim olish ishtiyoqini emas, balki o'quvchining ijtimoiy moslashuvi, sinfdagi munosabati, o'qituvchi bilan o'zaro aloqasi va o'quv muhitidagi faolligini ham belgilaydi. O'qituvchining

rag'batlantiruvchi yondashuvi, ijobiy psixologik muhit, qo'llab-quvvatlovchi kommunikatsiya va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik strategiyalar motivatsiyaning shakllanishida muhim o'rin tutadi. Shu jihatdan motivatsiyani boshqarish, uni muntazam qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish zamonaviy ta'limning ajralmas vazifasidir.

Shuningdek, motivatsiyaning ichki (intrinsic) va tashqi (extrinsic) turlari o'quv jarayonida muvozanatli ishlatilganda, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, maqsad qo'yish qobiliyati va kasbiy faolligini oshiradi. Ichki motivatsiya — bilimga bo'lgan ichki qiziqish, o'zini rivojlantirish ehtiyoji — uzoq muddatli o'rganish jarayonining asosiy omili bo'lsa, tashqi motivatsiya — baholash, rag'batlantirish va mukofot tizimi — jarayonni qo'llab-quvvatlovchi kuch sifatida samarali bo'ladi. Ushbu ikki motivatsion kuchning uyg'unlashuvi ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Innovatsion ta'lim texnologiyalari — loyiha asosidagi o'qitish, o'yin texnologiyalari, muammoli-ta'lim yondashuvlari va mustaqil topshiriqlar — o'quvchilarning darsga qiziqishini kuchaytirish, faol ishtirokini ta'minlash va o'zlashtirish sifatini oshirishda samarali vosita ekani aniqlandi. Bu metodlar o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol bilim egasiga aylantirib, motivatsiyaning mustahkam shakllanishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, motivatsiya ta'lim jarayonining yuragi bo'lib, u o'quvchilarni bilim olishga undovchi, ijodkorlikka chorlovchi, shaxsiy salohiyatni ro'yobga chiqaruvchi va kasbiy rivojlanishga tayyorlovchi asosiy omildir. Ta'lim jarayonida motivatsiyani to'g'ri boshqarish, uni kuchaytiruvchi pedagogik strategiyalarni qo'llash va o'quvchilar uchun qulay psixologik muhit yaratish ta'lim natijalari samaradorligini oshirishning eng muhim shartidir. Motivatsiyasi yuqori bo'lgan o'quvchi — faol, mustaqil, maqsadga yo'naltirilgan va ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllanadi.

REFERENCES

1. Ryan, R. M., and Deci, E. L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67.
2. Wentzel, K. R. (2004). *Understanding Classroom Motivation and Social Influences*

- on Learning. *Educational Psychologist*, 39(2), 101–112.
3. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. *Theory Into Practice*, 41(2), 64–70.
4. Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: W. H. Freeman.
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Lin, Y. (2023). Social Support and Academic Motivation among University Students. *International Journal of Educational Research*, 118, 102–115.
7. Korbmaier, T. (2024). Dynamics of Learning Motivation and Cognitive Engagement in Higher Education. *Journal of Contemporary Pedagogy*, 12(1), 55–72.
8. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
9. <https://science-technology.uz/index.php/journal/article/>
10. <https://jdpu.uz/ijtimoiy-faol-talaba-shaxsining-intellektua>
11. <https://cyberleninka.ru/article/n/dynamics-of-educational-motivation-in-the-learning-process-among-students-of-a-higher-education-institution>
12. <https://www.sciencedirect.com/science/article/>
13. <https://www.simplypsychology.org/social-cognitive-theory.html>
14. <https://www.dovepress.com/the-influence-of-social-support-on-higher-vocational-students-learning-peer-reviewed-fulltext-article-PRBM>
15. <https://ares.uz/storage/app/media/2021/>
16. <https://interscience.uz/index.php/home/article/>
17. <https://cyberleninka.ru/article/n/bo-lajak-o-qituvchilarda-ijtimoiy>
18. <http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci>
19. <https://positivepsychology.com/motivation-theories-psychology/>
20. <https://science-technology.uz/index.php/journal/>